

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Автором розглядається сутність педагогічної взаємодії. Виявлено, що взаємодія з педагогами як цілеспрямоване, спеціально організоване, найбільш систематичне істотно впливає на відношення учнів до людей, життя, діяльності, до себе. Взаємодія впливає на педагогів, учнів в міру їх власної особистісної активності. Автор стверджує, що взаємодія викладача й студентів повинна бути зорієнтована на побудову суб'єкт-суб'єктних відносин.

Ключові слова: *взаємодія, педагогічна взаємодія, суб'єкт-суб'єктні відносини, спілкування, суб'єкти освітнього процесу.*

Автором рассматривается сущность педагогического взаимодействия. Выявлено, что взаимодействие с педагогами как целеустремленное, специально организованное, наиболее систематическое существенно влияет на отношение учеников к людям, жизни, деятельности, к себе. Взаимодействие влияет на педагогов, учеников в меру их собственной личностной активности. Автор утверждает, что взаимодействие преподавателя и студентов должно быть сориентировано на построение субъект-субъектных отношений.

Ключевые слова: *взаимодействие, педагогическое взаимодействие, субъект-субъектные отношения, общение, субъекты образовательного процесса.*

An author is examine essence of pedagogical cooperation. It is educed, that co-operating with teachers as purposeful, specially organized, most systematic substantially influences on attitude of students toward people, life, activity, to itself. Cooperation influences on teachers, students to the extent of their own personality activity. An author asserts that cooperation of teacher and students must be orientated on the construction of relations.

Keywords: *cooperation, pedagogical cooperation, relations, intercourse, subjects of educational process.*

Постановка проблеми. Аналіз досліджень переконує, що удосконалення вищої освіти здійснюється за такими напрямками:

- теоретичне обґрунтування культурологічного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій школі, визначено потенційні можливості освітнього процесу у формуванні педагогічної

культури фахівця (В.Гриньова, Г.Звездунова, Т.Кригіна, М.Рудь);

- здійснюється уточнення суті професійно-педагогічної спрямованості, професійно-педагогічної успішності, готовності педагога до інноваційної діяльності (І.Алексеєнко, Є.Єрофєєва, Е. Фірстова та ін.);

- визначаються психолого-педагогічні умови становлення особистісно-професійної індивідуальності майбутнього вчителя (С.Гільманов, Н.Борисенко, В.Тартинських, А.Трещев, Ю.Хлопков та ін.).

Однак, як показав аналіз праць науковців не розглядається у повній мірі проблема педагогічної взаємодії між викладачами та студентами у вищих навчальних закладах, що має бути закладено в основу особистісно-орієнтованого навчання при підготовці майбутніх фахівців.

Метою статті є - виявлення впливу педагогічної взаємодії на навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі.

У цьому зв'язку актуальним стає розгляд особливостей організації взаємодії викладача й студентів в умовах змін освітнього процесу вищого навчального закладу. Насамперед, звернемося до розкриття поняття «взаємодія».

У науковій літературі пропонується велика кількість визначень цього поняття. Більше загальний характер носять визначення філософської й соціологічної спрямованості.

У самому широкому значенні взаємодія людини з іншими людьми є особливий тип зв'язку, відносин, що припускає взаємні впливи сторін, взаємні впливи й зміни. Серед цих відокремлює своє «Я» від інших, щоб потім сполучати його з іншими «Я», але вже на більше високому якісному рівні. У результаті такого становлення він формується як суб'єкт, але не перестає при цьому бути об'єктом.

Виявлено, що взаємодія з педагогами як цілеспрямоване, спеціально організоване, найбільш систематичне може істотно впливати на відношення учнів до людей, життя, діяльності, до себе. Взаємодія впливає на педагогів, учнів в міру їх власної особистісної активності. У свою чергу, особистісна

активність виявляється тоді, коли у взаємодії знаходять своє відбиття інтереси, потреби, очікування взаємодіючих, тобто, коли взаємодія конструюється й організується як актуальне, своєчасне й особистісно-значуще для тих, хто взаємодіє.

Взаємодія як філософська категорія відображає досить широке коло процесів навколишньої дійсності, за допомогою яких реалізуються причинно-наслідкові зв'язки на всіх рівнях розвитку матерії, відбувається обмін між взаємодіючими сторонами, їхня взаємна зміна [1].

Аналіз праць, присвячених різним аспектам взаємодії викладача й студентів (Г.Акопов, Н.Крилова, В.Ляудис, В.Кан-Калік та ін.) показав, що специфічність вищої школи в питанні взаємодії викладачів і студентів полягає в тому, що протиставлення в навчанні суб'єкта знання (хто вчить) і суб'єкта незнання (того, якого навчають), що є природним і позитивним для дитячого віку, непридатно для тих вікових періодів, коли людина виявляється особливо чутливим до оцінки своїх можливостей, зокрема, професійних. У ВНЗ чинник «свідомість» того, якого навчають, у взаєминах, зрозумілий, природний у школі, всі частіше сполучається з чинником співробітництва того, хто навчає й хто навчається.

У сучасних умовах взаємодія викладача й студентів повинна бути зорієнтована на побудову суб'єкт-суб'єктних відносин. Це можливо у випадку переходу до діалогічного спілкування, заснованому на емоційній відкритості, довірі, прийнятті іншого як цінності у свій внутрішній світ.

Педагогічна взаємодія - це якоюсь мірою, змушене спілкування й для педагога й для студентів. Викладач не вибирає собі студентів, а працює з тими, хто вступив до вищого навчального закладу. Аналогічно й студенти не мають можливості вибирати собі викладачів. Отже, педагог і студент просто «приречені» на спілкування. Студент живе своїм звичайним і природним життям, практично не відповідає за характер спілкування з педагогом і його результати. Викладач на відміну від студента працює, а спілкування - це істотна складова його професіоналізму.

Е. Клімов, К. Платонов, В. Шадріков характеризують взаємодію як діяльність, що «наповнена конкретним професійним змістом, яка охоплює не тільки власне виробничу сферу (знання, уміння, навички), але й особистісну сферу (інтелектуальну, волюву, емоційну), яка складає ядро особистості.

Взаємодія групова - процес безпосередньої або опосередкованої взаємодії багатьох об'єктів (суб'єктів), що породжує їхню взаємозумовленість і зв'язок, групова взаємодія відбувається між частинами групи та між цілими групами».

Міжособистісну взаємодію можна розглядати:

- у широкому розумінні як випадковий або умисний, приватний або публічний, довготривалий або короткочасний, вербальний або невербальний особистий контакт двох і більше людей, що призводить до взаємних змін у їхній діяльності, стосунках, поведінці і установках;

- у вузькому розумінні як систему взаємозумовлених індивідуальних дій, що пов'язані циклічною причинною залежністю, при якій поведінка кожного з учасників виступає одночасно й стимулом, і реакцією на поведінку інших.

Основними ознаками міжособистісної взаємодії є: 1) наявність зовнішньої стосовно взаємодіючих індивідів мети (об'єкта), здійснення якої обумовлене необхідністю докладання сумісних зусиль; 2) експліційність - доступність до спостереження та реєстрації; 3) ситуативність - достатньо жорстка регламентація конкретними умовами міжособистісної взаємодії тривалості, інтенсивності, норм і правил інтеграції, де остання є відносно нестабільним феноменом, який змінюється в залежності від випадку; 4) рефлексивна багатозначність - можливість міжособистісної взаємодії як прояву усвідомлених суб'єктивних намірів, неусвідомлених або частково усвідомлених, які є наслідком сумісної участі в складних видах суспільної діяльності.

Проблема організації педагогічної взаємодії набуває особливої актуальності у сучасних умовах інноваційних змін, коли всі частіше

ставиться питання про нові методологічні, концептуальні положення й стратегії освіти, які забезпечували б рух у бік гуманізації освіти. Стає очевидним, що без заміщення однобічного впливу на учнів, що використовується в авторитарній педагогіці, взаємодією рівноправних суб'єктів навчання неможлива реалізація гуманістичної парадигми в освіті. Так, Ю.Сенько підкреслює, що необхідно радикальне відновлення, насамперед, у логіку навчального процесу. Навчальний предмет, на його думку, - не ціль, але привід і умова взаємодії безпосередніх учасників педагогічного процесу».

А.Лобанов виділяє три аспекти спілкування, які дозволяють більш чітко структурувати цей процес:

- комунікативний, що включає обмін інформацією;
- інтерактивний, що передбачає організацію взаємодії;
- перцептивний процес, що відбиває, сприйняття й формування образу іншої людини й установлення взаємодії.

Між партнерами по спілкуванню завжди існують певні взаємини. У якийсь момент у тих, хто спілкуються з'являється якась потреба як «передумова всякої діяльності» [3].

Спілкування ця суб'єкт-суб'єктна взаємодія й, на думку М.Кагана, є таким лише доти, поки суб'єкт зберігає свою суб'єктивність у взаєминах з іншими суб'єктами, а останній орієнтується на свого партнера як на партнера по спільній діяльності, тобто як на суб'єкта ж, а не як на об'єкт [2].

Змінені взаємини мотивують людей до подальшого спілкування, тому що з'являються нові незадоволені потреби. Акти спілкування поміняють один одного, поки потреба не буде задоволена, або спілкування не буде перервано за будь-якою іншою причиною.

Мета спілкування - це те, заради чого у людини виникає даний вид активності, а саме: навчання й виховання, узгодження дій у спільній діяльності, установлення взаємин і інших.

Зміст спілкування - це інформація, передана при контактах людей:

знання про світ, набутий досвід, навички, уміння. Це можуть бути відомості про внутрішній мотиваційний стан, про наявні потреби й розрахунок на участь партнера в їхньому задоволенні. Спілкування багатопредметно й різноманітно за своїм внутрішнім змістом. Пізнати можна, лише аналізуючи предмет спілкування

- те, із приводу чого воно відбувається.

Р.Немов констатує, що змістовна сторона спілкування може бути представлена як сукупність матеріальної, когнітивної, кондиційної, мотиваційної й діяльнісної складових:

- при матеріальному спілкуванні люди обмінюються предметами й продуктами діяльності, які служать засобом задоволення їхніх потреб і умовою їхнього індивідуального розвитку;

- при когнітивному спілкуванні відбувається обмін знаннями, навичками, уміннями. Це важливий чинник інтелектуального розвитку й формування наукового світогляду;

- під кондиційним спілкуванням розуміється взаємний вплив людей, що розраховано на те, щоб привести один одного в певний фізичний або психічний стан. Таке спілкування створює стан психологічної готовності до навчання, формулює установки для оптимізації інших видів спілкування й тим самим сприяє інтелектуальному й особистісному розвитку людини;

- при мотиваційному спілкуванні здійснюється передача один одному спонукань, установок, готовності до дій у певному напрямку, що приводить до формування установок до дій, актуалізації потреб. Виступаючи джерелом додаткової енергії, мотиваційне спілкування дозволяє набути нові інтереси, мотиви й цілі діяльності;

- діяльнісне спілкування пов'язане з різними видами трудової, пізнавальної або навчальної діяльності й служить способом передачі інформації, розширює кругозір, розвиває здатності людини. У процесі такого спілкування здійснюється міжособистісний обмін діями, операціями, навичками й уміннями, що збагачує й удосконалює діяльність людини [4].

Аналіз сучасних педагогічних досліджень дозволив нам зробити висновок про актуальність проблеми організації взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах освітнього процесу у вищому навчальному закладі.

Підходи до розуміння організації взаємодії викладачів і студентів нами розглядалися на основах концепції розвивальної взаємодії (Н.Радіонова) [8]. Відповідно до цієї концепції, взаємодія суб'єктів освітнього процесу розуміється як явище багатоаспектне:

- соціальне - характеризується реалізацією об'єктивно існуючих зв'язків педагогів і учнів з навколишнім світом, один з одним;

- психологічне - характеризується процесами взаєморозуміння, співпереживання, співучасті;

- педагогічне - процеси, що спеціально організовані, суспільно значущі, цілеспрямовані, в результаті яких позитивно перетворюються учасники взаємодії, процес і умови його «розгортання».

Взаємодія суб'єктів освітнього процесу може бути представлене як цілісна, відкрита, система, що розвивається та має внутрішню й зовнішню структуру, зв'язки, функції й за певних умов стає розвивальною стосовно всіх учасників взаємодії. Ця система містить у собі суб'єктний, змістовно-цільовий, організаційний і результативний компоненти. Її відкритість забезпечується зв'язками з іншими системами: педагогічними, соціальними. Взаємодія як цілісність виконує перетворювальні, пізнавальні, ціннісно-орієнтаційні й комунікативні функції.

Взаємодія суб'єктів освітнього процесу виступає одночасно:

- як особливий тип зв'язків, відносин, що характеризує процеси взаємного впливу й зміни педагогів і учнів (суб'єктно-суб'єктний, «на рівних»; суб'єктно-об'єктний, «керівництво»; положення педагогів і учнів як «провідного й того, кого ведуть»);

- як процес їх діяльнішого й особистісного «обміну», у результаті чого відбувається взаємне збагачення й перетворення педагогів і учнів

(практичний «обмін» охоплює реальні дії педагогів і учнів; духовно-інформаційний - припускає обмін ідеями, думками, почуттями, інтересами та ін., всім тим, що є надбанням внутрішнього світу тих, хто взаємодіє), тобто це зміст взаємодії;

• як специфічна форма організації їхньої діяльності, що припускає об'єднання зусиль у впливі на загальний предмет діяльності. При цьому спілкування є не тільки атрибут, необхідна сторона діяльності, але й спосіб реалізації потреби суб'єктів одне в одному. Таким чином, можна виділити наступні способи обміну: взаємозалежна діяльність, спільна діяльність, функціонально-рольове й міжособистісне спілкування.

Висновки. Таким чином, взаємодія суб'єктів освітнього процесу - це цілісність, що виступає одночасно як єдність протилежних типів взаємозв'язку (суб'єкт-суб'єктного, суб'єкт-об'єктного), протилежних типів змісту обміну (духовних і практичного), протилежних способів обміну (діяльності й спілкування). Кожна з «площин» розгляду взаємодії («тип взаємозв'язку», «зміст обміну», «спосіб обміну») задає певне «простір» для відповідних протилежностей, а перетинання «площин» - «простір можливостей» для взаємодії суб'єктів освітнього процесу. У цьому «просторі» можливі різні варіанти взаємодії, кожний з яких характеризується своїм особливим сполученням «змісту обміну», «способу обміну» і «типу взаємозв'язку».

Література

1. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Ростов н/Д: «Феникс», 1997.- 453 с.
2. Суртаева Н.Н. Нетрадиционные педагогические технологии.- Москва-Омск,1997.-25с.
3. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. - М.: Знание, 1979. - 117 с.
4. Немов Р.С. Социально-психологические основы эффективности групповой деятельности: Дисс. ... докт. пед. наук. - М., 1982. - 365 с.
5. Практическая психология для преподавателей. - М.: Информационно-

издательский дом «Филинь», 1997. - 328 с.

6. Краевский В.В. Методология педагогического исследования. - Самара.- 1994. - 147 с.
7. Коротаяева Е.В. Вопросы теории и практики педагогики взаимодействия. - Е-бург: Изд-во УрГПУ, 2000. - 115 с.
8. Батракова И.С., Радионова Н.Ф., Тряпицина А.П. Проектирование педагогических дисциплин в содержании высшего педагогического образования // Педагогика в вузе как учебный предмет. - СПб.: Изд-во РПГУ им. А.И.Герцена, 2001. - С. 7-22